
 BUTLLETÍ DEL
CENTRE EXCURSIONISTA
DE CATALUNYA 

ANY IX

OCTUBRE DE 1899

N.º 57

SOTA TERRA

EXCURSIÓ ESPELEOLÒGICA A LA BARONIA D'ARAMPRUNYÀ (1)

Senyors:

Ja ho podem dir ben alt y clar: altra vegada la nostra estimada Catalunya ha sigut la primera regió d'Espanya on s'ha introduït y posat en pràctica una nova ciència, l'espeleologia, que tants avenços y utilitats ha reportat a altres països on se treballa ab més fe, entusiasme y desinterès.

Y aquesta gloria pertany al nostre CENTRE EXCURSIONISTA, a n'aquesta benemèrita societat quals immensos treballs realitzats en tot lo referent al desenrotllament moral, intel·lectual, científich y artístich de la nostra patria són a tothom manifestos. Perquè no és sols el desig de fruit y esplaiarse lo que'ns mou a emprendre excursions periòdiques als més apartats recons de Catalunya; no és l'egoisme lo que'ns incita a treballar, sinó'l més complet desinterès, el gust de fer bé, d'il·lustrar al nostre poble, de salvar de la barbarie del temps y dels homes venerables ruïnes, escampades cançons, oblidades rondalles. En tots els actes del nostre CENTRE s'hi veu imprès el sagell característich del nostre poble, el resultat pràctich, el fruit positiu dels treballs y suades.

(1) Conferencia llegida'l dia 30 de Desembre de 1898.

Per això, sens dubte, després de la vinguda de M. Martel, se desenrotllà entre nosaltres l'afició a l'espeleologia; però, cal confessarho: semblant afició no hauria passat de desig, a conseqüència del criminal abandono en que l'element oficial deixa a societats com la nostra, sense'l desinterès y l'amor a la ciencia de nostre digníssim president D. Lluís M. Vidal, qui al veure que jo'm trobava disposat a fer les exploracions y el perill que corria sense tenir material a propòsit, com pogué palparho en la baixada a l'avench de *Can Sadurní*, adquirí un excelent telèfon, escales de corda y cable, que és lo més essencial pera baixar ab seguritat als avenchs.

Conseguit això, topàrem ab una altra dificultat, puix semblants explotacions exigeixen un gasto respectable pel transport de material y brigada d'homes que's necessiten; y com que per miseries de la vida tant com nos sobra l'entusiasme'ns falta'l diner, creguérem que lo mellor era recórrer als propietaris dels terrenos ont els avenchs se troben, oferintlos els nostres serveys pera explorarlos sense la més petita recompensa, ab la sola condició de que paguessin els gastos; tracte que no pot ser més desinteressat, puix al cap y a l'últim nosaltres tenim les fadigues y els perills, y els propietaris els aventatges que poguessin resultar.

Atenent a que l'Excm. Sr. D. Manel Girona és soci del nostre CENTRE y propietari de la Baronia d'Aramprunyà, on se troben els avenchs més propers a la nostra ciutat, determinàrem acudir an ell pera començar, presentant-li una sollicitut en que li exposavem el nostre projecte; y tinguérem la satisfacció de que accedís, concedintnos un crèdit de 750 pessetes pera l'exploració soterrania de la seva propietat.

Conseguit això, ens posàrem a treballar immediatament, puix el desig ens esperonava. A primers de Juliol del present any vaig marxar tot sol ab l'intenció de fer una detinguda visita d'inspecció dels terrenos que deviem recórrer, com a complement de la que ja havia fet l'any anterior, puix d'aquesta manera sabia per endavant els

llocs que s'haurien de visitar, profunditat dels avenchs, dificultats ab que topariem, material accessori que's necessitaria, etc., etc., y ademés volia fer un detingut estudi hidroscòpich de les vessants d'Aramprunyà, Turó de la Desfeta, Les Agulles, Pla de les Basses, etc., pera veure si en elles s'hi troben senyals que poguessin indicarme algun caudal d'aigua important, caudal que en aitals llocs, més que d'aigua, seria d'or y de salut, puix podria emplearse al sanejament d'aquella part del Pla del Llobregat.

Aposentat a Gavà, en el Cafè de la Plaça, vaig recórrer durant tres dies tots els llocs abans citats, sent l'admiració del poble per la meva indumentaria (bastant semblant als de la manigua), dels concurrents al cafè per les grans extensions de terreno que recorria sota un sol abruidor que ni deixava cantar les cigales, y sobre tot de l'amo de les tartanes, qui'm confessà que l'havia enganxat, perquè al vèurem tant flach y esgroguehit se cregué que anava allí pera beure l'aigua de la Font del Ferro, y com que la font és molt lluny, jo no podria anarhi a peu, y per lo tant li llogaria la tartana cada dia.

En aquesta serie d'exploracions hidroscòpiques vaig recórrer les valls o fondalades *del Fangar, de les Canals, del Castell, de l'Assentiu y Vall de Joan*; però abans d'entrar en la descripció de quiscuna, permeteu que us dongui una idea general de la constitució geològica de la regió recorreguda, pera mellor comprensió de les afirmacions que després faré.

Al NE. de dits llocs se troben aflorant els filadis del silúrich superior, y descansant sobre ells apareixen les puddingues, arenisques, calices y dolomies triàsiques, que serveixen de basa a les calices del juràsich y cretaci inferior que integren tot el macís de Garraf.

Tenim, donchs, en primer lloch els filadis ab *monographus priodon*, pertanyents al silúrich superior y de potencia desconeguda. En l'ermita de Brugués apareixen ja'ls conglomerats del tries apoyantse en estratificació discordant sobre'ls dits filadis silurians, y desde'l mateix

lloch fins al castell d'Aramprunyà l'espessor de dits conglomerats y de les arenisques inferiors alcança una potencia o altura que no baixa de 150 metres. El macís sobre'l qual s'enlaira'l castell, que's reconeix desde molt lluny per la seva abrupta silueta, se troba fortament denuadat del costat de la costa, presentant de cantell totes les seves capes, que podrien comptarse d'una a una. Desde dit punt fins a la rectoria de Begues continuen presentant-se les arenisques ab algun banch subordinat de calça, fins a la riera de Begues, en qual marge dret s'enlaira la serra del Montau, que presenta les capes del cretaci inferior (hauteriviense) en discordancia ab les del tries superior (keuper). Això per lo que respecta al tall geològich primer, que va d'E. a O. En el segon, de N. a S. aproximadament, ens trobem ab la mateixa successió de capes, però formant un angle molt més obert.

Del sobre dit estudi de la constitució y direcció de les capes geològiques y del detingut examen del sistema orogràfich y demás detalls fet en ma excursió preliminar, vaig venir a les següents conclusions:

1.^a Que al N. y NE. abunden les fonts, essent moltes més les soterranies que les visibles, ab tot y no haverhi quasi *talweg* o plech de terreno que no'n continga alguna; això, sens dubte, és causa de que'l poble anomeni an aquelles valls ab el gràfich nom de *Fondo del Fangar*; però a conseqüencia de la naturalesa del terror, que, com ja he dit, està format pels filadis silúrichs, les dèus, si bé són molt nombroses, tenen molt poch caudal; lley que regeix en tots els terrenos de formació primaria.

2.^a Que totes les aigües que s'infiltren en el macís d'Aramprunyà y montanyes vehines se dirigeixen al SO., seguint la direcció general de les diferentes capes del tries y aprofitantse de les petites esclatxes que hi ha entre llenca y llenca, lo qual és causa de que s'enfonzin a grans profunditats; però les més superficials brollen en diferents llochs gracies a les fondes valls obertes per l'erosió exterior, com succeeix en el *Fondo del Castell*, on té son origen la *Riera de les Aigües*, qual gràfich nom és un dato

més als que venim aportant. En dit lloch, vora l'*Hostal de l'Ase*, per exemple, on té lloch l'unió de dugues rieres, crech que podria reunir-se un caudal més que regular mitjansant labors soterranies. Lo mateix dech afirmar, encara ab més probabilitats d'èxit, de la riera de l'*Assentiu*, puix en sa part superior, corresponent al S. de *Les Agulles*, a conseqüència d'un plech sinclinal de les capes del keuper o tries superior, s'hi reuneix un caudal d'aigua bastant abundós que dóna origen a una font; caudal que al meu parer podria augmentarse molt mitjansant obres apropiades. No podem dir lo mateix de tot el fons de *Vall-de-Joan*, puix encara que'n alguns llochs s'hi troben aigua-molls on creixen abundoses plantes aquàtiques, la naturalesa del terreny constituït per la dolomia no'l fa gaire a propòsit pera la concentració de dèus soterranies; y la toponomàstica ve a donarnos altra vegada la rahó, puix anomena *Riera seca* a la que ve de *Vall-de-Joan*.

No estranyeu, senyors, que'n tota aquesta relació no m'entretinga a parlar dels camins y llochs seguits a manera de Guia, puix tant el geòlech com l'hidroscòpich, si volen fer bé la seva feina, no han de seguir els camins afressats, sinó enfilarse unes vegades pel dret al més enlairat turó pera baixar després al fons de la vall, saltar marges y torrents, tot sense ordre ni concert aparent, de manera que un que de lluny l'observés se creuria que s'ha extraviat.

Y així vaig ferho jo per espay de tres dies, fins que, un cop resseguit tot, vaig dirigir-me a Begues. Allí vaig tenir una llarga entrevista ab lo guarda de D. Manel Girona, vulgarment anomenat *el Francès*, puix ell era qui devia servirnos de guia en les nostres exploracions per la Baronia d'Aramprunyà. Després de tenir-hi una llarga sentada en que li vaig explicar el nostre objecte, lo que havia vist ja l'any anterior, y lo que volia fer, varem determinar que al sentdemà marxariem cap al *Pla de les Basses* pera sondejar algun dels seus avenchs, completament desconeguts per mi.

A les quatre del matí ja montava a cavall d'una somera

més mansa que'l seu amo, *el Francès*, y que no tenia altre defecte que posarse a córrer uns quatre o cinch passos no més quan veyia algun bastó enlaire, o quan *el Francès* li llençava alguna imprecació. En les sarries hi duyem les provisions pel dia, perquè no calia pas pensar en hostals ni cases de pagès fins al vespre.

Ens dirigirem cap al *Mas Grau*, ont hi ha un petit avench, y d'allí a *Puigmoltó*, on n'hi ha un altre, y, carenejant la serra de la *Guardia*, férem cap a l'avench del *Clos*, desde on marxàrem per *Coll Sostrell* cap a la *Morella* y *Campgras*, ont esmorzàrem, fent foch y coent unes quantes costelles a la brasa. El *Campgras* està format per una extensa depressió del cretaci hauteriviense, on després se deposità'l quaternari travertínich, y aixís se dona la coincidencia de trobarse un troç de terra fètil en mig d'aquelles roques calsinades, verdader oasis en mig d'aquell desert. En prova de que realment és una depressió o enfonzament, hi han encara en el seu centre algunes esclertes, impracticables avuy a l'home, per on se cola l'aigua de pluja que acabarà per denudarlo, emportantse tota la terra laborable. Vora seu hi ha'l *Pla de Carol*, on s'hi troba l'avench de la *Fragata* y dos més, sense nom y de poca fondaria, de 30 a 40 metres. Vist y examinat tot això, marxàrem cap al *Pla de les Basses*, de 2 a 3 kilòmetres d'extensió, ont hi ha l'avench de *Les nou boques*. Qui no haja atravesat aquella regió, al sentir *Pla de les Basses* se formarà una idea equivocada d'ell, com me va succehir a mi abans de trobarmhi, perquè allò, més que *Pla de les Basses*, s'hauria d'anomenar *Pla de l'Infern*, ja que ho era realment aquella hora en que nosaltres lo seguíem sota un sol que'ns estabellava y que, batent de ple sobre les roques calsinades, les escalfava de tal manera que bullien, fins al punt de que'l goç que seguia al *Francès* grinyolava llastimosament cada vegada que posava les potes dessobre d'alguna, y'l seu reflexe'ns enlluernava, fentnos cloure'ls ulls y produhintnos verdadera migranya. Afegeixis an això lo feréstech y àrit del paisatge, sense un arbre en lloch, y vegent per tot arreu roques y més roques blanques com

blochs de gel, y despreses com si haguessin sigut llençades allí per un exèrcit de gegants; però després de figurarvos tot això, per potent que siga la vostra imaginació, me sembla que encara us enganyareu, perquè, vaja, és precis havershi trobat en condicions semblants a les meves.

Per fi, després de vist y sondejat l'avench de les *Nou boques*, poguerem sortirne, y carenejant lo *Puig-d'olla* ferem cap a la *Pleta del Ciervo*, on descanjarem, sota uns migrats pins que ab prou feines nos ombrejaven, y preparàrem quelcom pera menjar, perquè eren les dugues de la tarde, y desde les set del matí que no haviem tastat res. Però, poch pensava jo que allí se m'hagués de girar tanta feina. Es el cas que'l *Francès*, cançat, aclaparat, verdaderament assedegat per aquella calda y aquella caminada, se'n anà a beure a una *cucona* (clot de la roca on s'hi deposita l'aigua de pluja) ont hi havia molt poca aigua, y encara bruta y plena de microbis, com és de suposar; jo prou li deya que no'n begués, sinó que's refresqués la boca ab uns quants glops del cafè que jo duya, allixonat ja per altres excursions semblants; però l'home no'm volgué creure, refiant-se del seu estòmach forrat de ferro, com deya ell. Lo cert és que al cap de poch rato de trobarnos a la *Pleta del Ciervo* començà a trobarse malament, malament, y a tenir violents dolors de ventre. Què fer, en aital situació? No's veyà ànima viventa en lloch, y d'allí a la casa més propera hi havia ben bé dugues hores. Per fi vaig donarli entenent de que's begués el cafè que duya, puix no tenia res més a propòsit, y això y un descans de dugues hores van posarlo en condicions de seguir el camí, que férem de la mellor manera possible baixant rostos avall pel dret, per haver perdut el viarany, cap a Castelldefels, desde on jo vaig retornar a Barcelona, puix si bé primitivament tenia intenció d'anàrmen cap a Sitjes, Sant Pere de Ribes, Olivella, Jafra y Oleseta de Bonesvalls, pera d'aquesta manera recórrer per complert la regió, me féu desistir l'aclaparament en que vaig quedar després d'aquells quatre dies d'excursió.

A 18 de Juliol ja tornava a trobarme a Begues pera empendre formalment les exploracions soterranies. Vaig

tenir la sort de trobar un home decidit y valent que desde allavors estigué a les meves ordres, prestantme aitals serveis que dech confessar que sense ell no hauria pogut fer gran cosa; és d'ofici pouetaire y molt llest y voluntariós, tot lo qual fou causa de que ab un parell de dies d'estar al meu costat estava ja instruit en el maneig de les escales y cordes necessaries en les exploracions espeleològiques, per lo que'l recomano a tots els meus consocis que vulguen dedicarse a aitals estudis, ab la seguretat de que tindran un servidor lleal y valent que'ls seguirà per tot. Si se'ns protegeix una mica y Déu permet que poguem seguir el camí emprès, no dupto que dintre poch lo Ferret, que tal és lo seu nom, serà per nosaltres lo que l'Armand per M. Martel.

Tots vosaltres sabeu de sobres lo que passa en un poble de fòra quan hi arriben uns quants excursionistes: tothom ne parla: si són això, si són lo de més enllà; què fan, què volen fer, a què venen; tot és fer castells enlaire; ab això ja podeu suposar lo que passà a Begues: tothom ne parlava a la seva manera, tothom me senyalava ab el dit, y fins la quitxalla, quan me veyia passar, deixava'ls seus jochs y em mirava ab una especie d'admiració, com si fos un gran hèroe, una persona diferenta de les altres. Pobra gent! Ab la seva senzillesa no arribaven a comprendre que hi hagués ningú capaç de baixar als avenchs! Y els més se creyen que anava a buscar mines d'or o plata. Ja veurem més endavant fins ahont arribà aquesta preocupació per lo que respecta a l'avench de la *Ferla*.

No havent arribat encara'l material espeleològich, lo dia 19 vaig emprar-lo en explorar les coves de *Vall-de-Joan*. Marxàrem ab el *Francès* y el *Ferret*, emportantnos la somera, que ja no vaig abandonar cap dia, pera dur les vitualles y la meva persona quan el camí ho permetia. Les coves visitades foren *la Fosca* y *la Bonica*. La *Cova Fosca* ja la coneixia per haverhi anat l'any anterior, quan ma primera excursió a les costes de *Garraf*; però'm determiní a tornarhi pera completar les cates començades allavors. Ab tot, fou sense resultat, perquè ni descobrírem res més

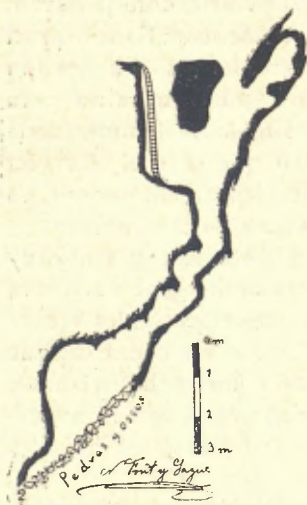
de lo que ja havia vist, ni trobarem res de particular. La *Cova Bonica* té molta anomenada entre la gent de Gavà y Castelldefels, no sé per quin motiu, perquè no és més que una petita caverna oberta en la toba quaternaria; però si la cosa en sí no té importància, ne té molta la gran massa de toba on se troba oberta, per les deduccions que's poden fer, ja que semblant massa de travertí suposa l'existència d'una corrent d'aigua que'n època no molt llunyana baixava del *Pla de les Basses*, avuy del tot àrit, com ja havem vist, y saltava en forma de fay a *Vall-de-Joan*. Sant Miquel del Fay pot donarnos una idea clara de lo que abans fou el lloch que estudiem. Visitarem també una altra cova que's troba en la part superior de *Vall-de-Joan*, anomenada la *Cova de la Moneda*, perquè diuen que se n'hi havia fet de falsa, com és de suposar. Espeleològicament parlant, no té cap importància, no passant de senzilla caverna.

Aquell dia arribà'l material espeleològich, y allí haurieu vist com ab una excusa o altra molta gent s'arribava a l'hostal del Sastre y contemplava aquelles escales y cordes, per lo ben fetes y resistents, lo qual era causa de que algú digués que ab aquelles escales també hi baixarien ells; però, què havia dit? Los demés començaven a burlarsen y a fer joguesques entre si tindria pit o no pera ferho.

Ab el fi d'anarme acostumant de mica en mica a les fadigues que ocasiona explorar un avench de gran fondària, havia ja fet els itineraris y orde de treballs, començant pels avenchs més poch fondos y acabant pels que ho eren més. Aixís és que al sentdemà vaig marxar ab alguns homes y els animals necessaris pera dur el material cap a l'avench del *Mas Grau*. Aquest se troba obert en les calices del keuper o tries superior, y no té gran importància actualment per haverse obstruït son fons, com passa en tants altres, ab les pedres tirades o caigudes del defòra. Hi baixàrem ab el Ferret, examinantlo detingudament y seguint tots los seus recons sense cap resultat. Sa fondària total és de 11 metres y sa disposició o forma pot veures en l'adjunt tall longitudinal.

D'allí'ns dirigírem a l'avench de *Puigmoltó*, de la mateixa naturalesa geològica que l'anterior y de 30 metres de profunditat total. Mentres fèyem els preparatius pera baixarhi comparegueren uns quants homes de Begues a qui no permetérem estar allí fent de badochs, sinó que ab bones paraules els obligàrem a ajudarnos, tàctica que vaig seguir sempre que venia gent a contemplar alguna descensió, puix d'aquesta manera conseguia dugues coses:

primera, tenir treballadors o ajudants de franch, y, segona, apartar als curiosos de la boca de l'avench, lliurantlos del perill de caurehi an ells y ane mi de que'm fessin rodolar algun roch mentres baixava.



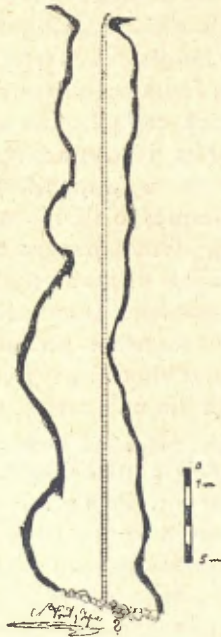
Avench del Mas Grau

La baixada a un avench requereix molt treball y preparatius que no m'entretindrè en descriure al parlar de quiscun, perquè ja tinch intenció de ferho ab los del *Bruch* y de la *Ferla*, per esser els més importants. Al de *Puigmoltó* vaig baixarhi tot sol, trobantlo completament obstruït; y no haventhi res

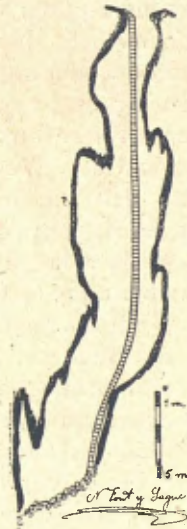
més interessant, vaig entretenirme en recullir alguns dels nombrosos insectes que per ses parets hi havia, pera enviarlos a M. Viré, de París, especialista en la fauna cavernícola. És ben sabut que semblants animals, a conseqüència del medi ambient on viuen, sofreixen varies alteracions en el llur organisme, essent les principals l'albinisme o descoloració y l'atrofiament dels ulls, perquè aquests orguens els resulten del tot inútils sota terra. Y en substitució d'ells, el Criador ha establert que'ls animals de cavernes tinguen els altres sentits excessivament desenrotllats. Aixís és que's dirigeixen pel tacte mitjansant

llarchs pèls o antenes molt desenrotllades; se defensen pel oïdo, que'ls avisa del perill llunyà, y s'alimenten per l'olfat, que'ls denuncia la presa per ells invisible. L'albinisme s'explica per la falta d'absorció dels raigs lluminosos.

De l'avench de *Puigmoltó* anàrem al del *Clos*, obert en lo cretaci y d'uns 20 metres de profunditat total. Hi vaig



Avench de Puigmoltó



Avench del Clos

baixar ab veritable repugnancia, perquè'm digueren que era'l canyet de tota aquella comarca; y a la veritat se necessitava tota l'afició que jo tinch a les exploracions espeleològiques pera no recular després d'haver baixat uns quants metres. Gracies a una gran quantitat de paper d'Armenia encès que vaig tirar al fons, y al que duya en la mà, puguí avançar sense gaire molestia y entre un aire completament embalsamat, de tal manera que al cap de tres dies les escales encara feyen olor del sobredit paper.

Els treballadors me digueren que anys endarrera aquell avench era molt més fondo, cosa que crech molt bé donada la seva disposició, com també crech que dintre un període d'anys relativament curt quedarà del tot tapat a conseqüència dels munts de porqueria y runa que hi tiren.

Y, ara que passa l'ocasió, permeteu que desde aquest lloch reprovi la costum de fer servir els avenchs de verda-ders canyets, puix en quasi tots ells s'hi cola l'aigua, y qui sap ont aquesta va a sortir? Ja ho diu M. Martel (1): «El coneixement de l'origen de les fonts en els terrenys esquerdatats té una importància pràctica capital, puix aixís se podrien protegir contra certes causes de contagi, y en-cara més utilitzar llurs dipòsits en profit de l'alimentació y de l'agricultura. Veus-aquí com després d'alguns anys l'atenció dels higienistes s'ha fixat, d'una manera par-ticular, en els danys que la mala qualitat de les aigües po-tables causa a la salut pública. Nombroses observacions han establert que certes malalties que flagellen periòdica-ment als nostres pobles, y en particular els tifus, se deuen an aquestes aigües». Això és avuy en dia una veritat uni-versalment reconeguda.

En aquest punt de vista deu distingirse entre'ls terrenys d'imbibició y els terrenys d'escorrement. Pels primers ja no hi ha cap dificultat, sobre tot si estan compostos d'ele-ments fins, com la sorra, puix en aquest cas fan l'ofici de filtre; però en els segons, que són els de tota la regió que estem estudiant, pot succeir que l'aigua (corrent o d'infil-tració), descomponent els cadavres, se converteixi en ve-hícul de la seva descomposició y la porti a la font on bro-lla. A França y a l'Àustria ja s'han adoptat lleys especials que posen fi a una pràctica tant dolenta; però entre nos-altres no cal pensarhi.

Seria mitja tarda quan, havent dinat y descansat un xich de les fadigues del matí, un dels treballadors m'in-dicà que allí a la vora hi havia una cova anomenada *Casi-manya*. Immediatament hi anàrem ab el Ferret, empor-

(1) *Les Abîmes*, pàg. 553.

tantnos una aixada per si convenia ferla servir. Dita cova està situada sota *Les Agulles*, en una singlera que mira al mig-dia, y és de difícil accés, essent la seva entrada molt petita. No cal dir si aquests detalls cridaren la meva atenció, més a més al veure son interior, espayós pera viurehi una familia resguardada de les inclemencies del temps y dels atachs dels homes y de les feres; y que aixís havia sigut m'ho revelà desseguida'l sostre fumat y una petita cata que vaig manar fer, perquè als pochos cops d'aixada ja aparegueren òssos humans y troços de terrissa. Com que ja fosquejava, determinàrem tornarhi un altre dia més ben provehits; y aixís ho férem, donant l'exploració per resultat la troballa de gran nombre d'òssos humans, entre ells varis fragments de cranis, d'òssos de diferents animals, ab la particularitat d'estar tots ells esberlats ab eyes grolleres o a cops de pedra, com se troba en quasi totes les coves proto-històriques. Trobàrem, ademés, una gran quantitat de fragments de terrissa, molt petits per desgracia, però ab ells pot afirmarse que la cova *Casimanya* sigué habitada desde l'època neolítica fins molt adelantada l'època romana, y potser fins més endavant. Aparegueren també varis fragments de ganivets de sílex y puntes de fletxa, una d'elles, sobre tot, d'una finura y delicadesa remarcables. L'exploració d'aquesta cova no està encara acabada, puix no remoguèrem més que uns dos metres cúbichs de terra, y n'hi han encara 7 o 8 més que potser amaguen objectes més sencers y interessants pera la ciencia. Quan nos vagui hi tornarem pera aportar nous datos a l'obra que nostre distingit president, D. Lluís M. Vidal, prepara referent a la Catalunya proto-històrica; treball en que tots devem ajudarlo, puix és pera major gloria de nostra patria, quals orogens nos són encara desconeguts.

Al sentdemà vaig marxar ab la brigada de treballadors y tres animals carregats a curull cap al cèlebre *Pla de les Basses*, y no vull dirvos lo que allí sofrírem, per haver ja descrit semblant pla més endavant: sols faré constar que'ls homes me digueren que no hi voldrien tornar ab sem-



Entrada de la *Cora Simanya*



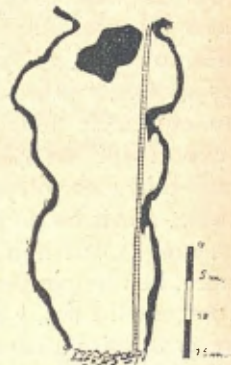
Avench de les *Nou boques*. — Arriant

blants condicions. L'excursió d'aquell dia tenia per objecte explorar l'avench de les *Nou boques*; però abans, a causa d'havernos extraviat, férem cap a l'avench de la *Sibinota*, on no vaig poder baixar, perquè, fet el sondatge, trobarem que tenia uns 90 metres de fondaria y aquell dia sols portavem 60 metres d'escala de corda. Verdaderament aclaparats de caminar per aquell desert de roca calzinada sota un sol que'ns estabornia, arribàrem a l'avench de les *Nou boques*. Aquest s'anomena així perquè té varies obertures, la major part sense importancia, haventhi sols dugues de practicables a l'home: En son interior hi nien totes les rates-pinyades dels encontorns, que xisclaven a més no poder, voleyant esparyerades dins l'abim, al tirarhi les escales, y principalment quan jo hi vaig baixar. Era un espectacle deliciós, si bé per algú resultaria fastigós, veures sospès en mig de l'abim ab un verdader núvol de rates-pinyades voleyant a l'entorn y *renegant*, com diu lo poble, a més no poder. Un poeta de calenta fantasia s'hauria cregut que aquelles bestioletes eren els esperits o les fades, ben lletges per cert, d'aquelles cavitats que sortien a impedirli'l pas, y el farien recular, com succehí al nostre cronista Pujades quan féu sa excursió a la *Cova Simanya* de Sant Llorens del Munt; però a mi no'm feren pas tal efecte y vaig baixar tranquilament, quedantse elles enlaire, puix se veu que sols nien y habiten en els 15 o 20 primers metres, on tenen una temperatura benigna. Desde baix feya un bonich efecte contemplar les dugues boques de l'avench irisades de llum, puix el sol hi batia de ple, y servint de march an aquell quadro ple de vida y moviment format pels voliors de rates-pinyades. Lo fons d'aquest avench està també obstruït; y si no fos per les moltes pedres que'ls pastors hi tiren, se'n podria treure gran quantitat de terra coprolítica; però ara no pagaria'l treball. Arraulida en un recó y tota recargolada hi vaig trobar una serp, quasi blanca del tot. La pobra's coneix que no'm veyia ab tot y tenir els ulls ben oberts; però encara no feya una mica de soroll aprop seu, quan se redressava furiosa pera defensarse de l'enemich per ella invisi-

ble. Volia endúrmela pera dissecarla a causa de son her-
mós color, més en l'impossibilitat d'agafarla viva, tant
esquerpa y enverinada estava, no vaig tenir altre remey
que matarla, ab tant mala sort que li esclafi'l cap. La sec-
ció d'aquest avench pot veures en el dibuix que acompa-
nyo. És dels que un cop explorats no hi ha necessitat de
tornarhi per no tenir importancia.

Retornant a Begues, ja cap-vespre, tinguérem la satis-
facció de trobar al nostre amich y consoci'l Sr. Valls, qui
havia arribat de Barcelona aquella tarda pera passar dos
dies en nostra companyia; y mentres
sopavem a l'hostal, ja negra nit, com-
paregué un altre consoci y volgut
amich, en Pere Pagès, qui havia pujat
a peu desde Gavà. Abdós venien pera
ajudarme en l'exploració de l'avench
del *Bruch*, que per la seva fondaria
(96 metres) requeria un xich més de
precaucions que les fins allavors se-
guides. No cal dir l'alegria y animació
que regnà entre nosaltres: sols diré
que en lloch d'anar a dormir pera
descansar de les fadigues y pendre
forces pera les que al sentdemà se'ns
preparaven, marxàrem ab un clar de
lluna que enamorava cap al bosch de *Can Amell*, on pas-
sàrem llargues estones prenent la fresca.

Al sentdemà, a les 7 del matí, donava bo de veure l'as-
pecte que presentava la porta de l'hostal, ab los vuyt o nou
homes qui devien acompanyarnos carregant los feixos
d'escales, cordes, maletes y provisions sobre'ls cinch ani-
mals que devien portarho fins a l'avench del *Bruch*. Era un
quadro animat, ple de vida y interès que sento no haver
pogut fotografiar bé. Enllestit tot y assegurat de que no'ns
deixavam res, munto a cavall, y dient «Avant!» obro via:
al meu darrera seguien los cinch animals carregats fins
a curull, en Pagès ab la màquina fotogràfica, en Valls en
màniga de camisa, barret anglès y polaynes, lo *Francès* ab



Avench
de les *Nou boques*

les insignies y arma de guarda, el Ferret ab una llarga soca de pi que no haviem pogut carregar en els animals, l'Aleix ab una fenomenal carbassa on duyem el vi, y tota la currúa de treballadors portant sengles alforges ab la *manduca* pel dia; y, per fi, tancava la marxa un foraster de Begues qui vulgué acompanyarnos; además, nos seguien un reguitzell de goços, puix al veurens d'aquella manera potser se figuraren que, o anavem a fer una gran cacera o una gran dinada. Ab tot això ja podeu figurarvos quin aspecte més interessant presentava'l conjunt, y és que l'espeleologia, entre les fadigues y perills que forçosament porta, té ratos distrets, quadros plens de poesia y emocions violentes que'ls compensen. Jo per la meva part dech confessar que, entre les moltes excursions que tinch fetes, en cap m'havia exposat tant com en les d'aquest passat estiu, però dech dir també que en cap havia disfrutat tant.

Mentres els treballadors passaven endavant cap a l'avench pera descarregar els animals y preparar el material sota les ordes del Ferret, els excursionistes s'aturaren en la *Font de la Vall del Teix*, qual aigua no vaig voler tastar per les rahons exposades més endavant al parlar de l'avench del Clos, perquè aquest avench se troba en la seva conca. Allí's feu la costellada sota la direcció del nostre consoci Valls, especialista en semblant assumpto, qui, a la veritat, s'hi lluhí de debò; lo qual, afegit a lo agradable del lloch y a que després d'una llarga caminada sempre ve bé ajeures un rato, féu dir a l'amich Pagès que si allò era espeleologia ja hi firmava per sempre; però ja vegé després que l'espeleologia era una cosa molt diferenta; però dech confessar que's portà tant o més bé en les fadigues que estirant les costelles. Arribats a la boca de l'avench, començaren los preparatius, que's feren ab gran dificultat y pena per lo escabrós y trencat del terreno, essentnos impossible estendre'l material pera procedir a la seva inspecció; però de mica en mica anaren baixant dins l'abim fins a 95 metres d'escala de corda, quantitat que creya sufficient, perquè'l sondatge de l'any anterior m'havia donat 94 metres de profunditat. Arreglàrem el telèfon, vaig ferme lli-

gar com sempre, dono una darrera ullada a les escales, pera assegurar-me de que estaven ben subjectes, y an aquell sol que ab sos raigs ens estabellava y que prompte no veuria, y, avall, m'endinzo pausadament en la foscor. Eren les 12 en punt. En aquest avench del *Bruch* me cridà l'atenció que ja desde la seva boca's troben llarchs penjolls d'estalagmites que han de tenir un sens fi de centuries, do-



Anant a l'avench

nada la situació actual de l'avench y el règimen atmosfèrich d'avuy. Als 25 metres de baixar crido *Prou!* y encench una espelma, puix ja no m'hi veyia a causa de l'estretor de la boca. Encara'ns enteniem molt bé ab els de fóra, però'ns cercioràrem de si'l telèfon funcionava bé, y vist que sí, reprenguerem la marxa, pausadament, de grahó en grahó, mirant seguidament a l'entorn pera preveure'ls perills, si bé als 35 metres ja perderem les parets de vista, puix l'escala penjava sola, aislada dins la negror, y jo anava baixant, a poch a poch, ab l'espelma a la mà, y gronxolejant-me com en un trapeci... 35 metres... 40... 50... 55 metres... Retruny per aquelles concavitats, com la veu del seu esperit guardador, l'estrident xiulet de la meva sirena, y paro de baixar. Allavors s'estableix per telèfon el següent diàlech:

— Senyor Valls: escolta?

— Sí, digui: què hi ha de nou?

— Poca cosa: l'escala s'ha quedat detinguda en un replà de la roca y és necessari tirar-la daltabaix.

— Com ho arreglarem, donchs?

— Molt senzillament: digui als homes que afuixin una mica la meva corda... Aixís, una mica més... Prou. L'escala ja està ben subjecta?

— Sí.

— Miriho bé, que no se'n vagi tot daltabaix.

— No hi ha cuidado, a no ser que's rompi.

— Donchs, bé: digui als homes que agafin fort la meva corda, que jo vaig a tirar l'escala daltabaix.—

Silenci sepulcral: no se sentia ni caure una gota d'aigua. Pego empenta als 30 metres d'escala que s'havien apilotat allí y em tiro enrera. Impossibile m'és descriure'l terratrèmol que allí's produhí, puix ab l'escala baixaren un sens fi de pedres. Durant llarga estona jo vaig quedar aixordat. No sé què devia passar als de fòra, però no devien estar gaire tranquils quan me telefonaren què era allò y què m'havia passat; y no n'hi havia per menos, puix al donar l'escala la sotregada fent baixar pedres de dalt, se m'apagà'l llum, y en la foscor me semblà que aquella's trencava y que tot se'n anava daltabaix. Però no fou aixís, gracies a Déu, sinó que vaig poder tornar a baixar, però ab grans treballs y dificultats, puix l'escala passava entre dugues llenques d'estalagmites tant estretes que quasi no'm permetien el pas, y més d'una vegada el bastó-assiento se m'hi atravesà, impedintme avançar. Ab tot, anava baixant pausadament, quan de sopte trobo que'm falta l'esgrahó sota'ls peus, y gracies a una forta contracció de braços puch deturarme y cridar ab la sirena; y torna a funcionar el telèfon:

— Senyor Valls!

— Digui: què hi ha de nou?

— L'escala s'ha acabat y falten encara de 6 a 7 metres pera arribar a baix.

— Sí que l'hem feta bona! Com ho arreglarem, donchs?

— Quants homes són a agafar la meva corda?

— Sis.

— Ja n'hi ha prou. Díguils que ara m'hauran de baixar a pes de braços, y que per lo tant aguantin fort. No hi ha cap perill: l'espelma crema molt bé, y a la llum del magnesi veig a terra. Avall depresset. —

Tant bon punt vaig deixar l'escala, quedantme aislat, quan la corda, que era nova y estava en una tensió violenta, començà a descargolar-se y jo a voltar vertiginosament. — Avall, avall depressa! — cridava ab el telèfon; y vaig tocar los ulls perquè les estalagmites y parets, voltant al meu entorn, me semblaven los esperits y fades d'aquell abim que'm sortien a rebre fent la dança macabra. Als pochos segons vaig trobarme assegut a terra, y un petit descans seguit d'un llarch trago de rom me retornaren la serenitat y les forces. Deslligat y alleugerit del pes que duya, vaig començar a examinar lo lloch on me trobava: era aquest una ampla sala quasi circular y d'uns 18 metres de diàmetre; lo pis estava format per un gegantí semi-cono de pedres tirades de dalt; giro la vista en l'aire, y de la mateixa manera que brilla un estel entre un clap de negres núvols, brillava un trocet de cel entre aquella foscor. Era la boca de l'avench; al seu dessota mateix vaig deixarhi una espelma encesa pera que'ls amichs de dalt la vegessin, y així poguessin apreciar la gran distancia que'ns separava.

N. FONT Y SAGUÉ

(Seguirà)

BIBLIOGRAFIA

BOLETÍN DE LA REAL ACADEMIA DE LA HISTORIA. MADRID.

Janer 1899: Joseph Soler y Ralet: *Cartulario del Priorato Egarense*; Antonio Blázquez: *La milla romana*.—Febrer: Francesco P. Garofalo: *Sui celti nella penisola iberica*.—Març: Cesáreo Fernández Duro: *Antigua Marina catalana, Carta náutica desconocida* (informe sobre la darrera obra de Francisco Bofarull).—Abril: Cosme Parpal y Marqués: *El almirante D. Francisco Diaz*

Pimienta en Menorca; José Gómez de Arteché: *El Marqués de Verboom, ingeniero militar flamenco al servicio de España, por el teniente general del ejército belga D. Enrique Wouwerman.*—Maig: Roch Chabás: *Nombramiento de almirante de Cataluña y Mallorca á favor de Carroç* (document).—Juny: Emili Hübner: *Nuevas fuentes para la geografía antigua de España*; Fita y Fernández Duro: *Epigrafía del castillo de San Telmo en Nápoles.*

REVISTA DE MENORCA. MAHÓ.

Núms. 1, 2 y 3, Janer-Març 1899.—Enrique Fajarnés: *El hambre en la isla de Menorca en el siglo XVI*; F. Hernández Sanz: *Noticias generales sobre los monumentos megalíticos de Menorca y reseña de los de Telaty de Dalt* (ilustrat).

ALPINA. *Bulletin du Club Alpin Suisse.* ZURICH.

Núm. 1, Janer de 1899.

MITTHEILUNGEN DES DEUTSCHEN UND OESTERREICHISCHEN ALPEN-
VEREINS. VIENA.

Núms. 1-18, Janer-Setembre de 1899.

OESTERREICHISCHE TOURISTEN ZEITUNG. VIENA.

Núms. 1-13, Janer-Juliol de 1899.

MÉLUSINE. *Recueil de mythologie, littérature populaire, traditions
et usages.* PARIS.

Núms. 7-10, Janer-Agost de 1899.

REVISTA DE LA ASOCIACIÓN ARTÍSTICO-ARQUEOLÓGICA BARCELONESA.

Núms. 11-15, Janer-October de 1899.—M. R. de Berlanga: *Estudios epigráficos*; Francisco Hernández Sanz: *Monumentos megalíticos de Menorca*; Fr. Bernardo Comes, ms. inédit de 1725 sobre'l convent desaparegut de Sant Francesch de Barcelona; Emili Morera: *Los panteones reales de Poblet y Santas Creus*; Antoni Elias de Molins: *Bibliografía numismática catalana*; Mn. Joan Pié: *Anals inédits de la Selva del Camp de Tarragona*; G. J. de Guillén García: *El Greco.*

REVISTA CRÍTICA DE HISTORIA Y LITERATURA ESPAÑOLAS, PORTUGUE-
SAS É HISPANOAMERICANAS. BARCELONA.

Núms. I-VI, Janer-Juny de 1899.

LA GYNECOLOGIA CATALANA. *Primera revista mèdica escrita en llengua catalana.* BARCELONA.

BOLETÍN DE LA INSTITUCIÓN LIBRE DE ENSEÑANZA. MADRID.

Núms. 466-470, Janer-Maig de 1899.

BOLETÍN DE LA SOCIEDAD ARQUEOLÓGICA LULIANA. PALMA DE MALLORCA.

Núms. 226-233, Janer-Agost de 1899.

Tots els núms. d'aquesta notable publicació contenen documents y estudis interessant l'història catalana. No podent detallar el contingut de tots aquests nombres, remarcarem la col·lecció de tradicions populars mallorquines que hi publica mossèn Antoni M.^a Alcover.

BOLETÍN DE LA SOCIEDAD ESPAÑOLA DE EXCURSIONES. MADRID.

Núms. 71-77, Janer-Juliol de 1899.

Senyalarem, entre altres treballs, els següents: José Ramon Berenguer: *Noticias para la historia de la Arquitectura en España*; José Villaamil y Castro: *Azabachería compostelana*; Roque Chabás: *Capiteles de la portada del Palau y de la Almoína en la Catedral de Valencia*; Enrique Serrano Fatigati: *Miniaturas de códices españoles*; Felipe B. Navarro. *Fortalezas y castillos de la Edad Media*; José Villaamil y Castro: *Virgen abridera de marfil conservada por las Clarisas de Allariz*; Elías Tormo y Monzó: *La escultura en Valencia*.

BOLLETINO MENSUALE *publicato per cura dell'OSSERVATORIO CENTRALE DEL REAL COLLEGIO CARLO ALBERTO IN MONCALIERI.* TORÍ.

Núms. 4-7, Març-Juny de 1899.

VJESNIK HRVATSKOGA ARHEOLOGOGA DRUSTVA. AGRAM (Croàcia, Hungria).

Hem rebut el vol. III de la nova sèrie d'aquest notable anuari, corresponent a l'any 1898, acompanyat de nombrosos gravats. Inserta no sols estudis referents a la Croàcia, sinó també a la Dalmàcia, Macedònia, etc. Entre 'ls diversos treballs se remarquen els del director de la Societat Croata d'Arqueologia, Dr. Joseph Brunsmid, *Notícies arqueològiques de la Dalmàcia y Panònia*, entre altres, y unes *Notícies històrich-topogràfiques sobre'l turó*

costaner de Biograd (Zara vecchia) a Dalmacia, del Dr. Lluch Jelit. Acaba'l volum d'enguany ab una nota de les noves adquisicions del Museu Nacional d'Agram, comunicacions a la Societat y bibliografia.

BULLETÍ DEL CLUB ALPÍ DE CRIMEA (en rus). ODESSA.

Núms. 5-6 de 1899.

BOLETÍN DEL INSTITUTO AMERICANO DE ADROGUÉ (Buenos Aires).

Núms. 1-6, Janer-Agost de 1899.

REVISTA MÉDICO-FARMACÉUTICA. SAN SALVADOR (República del Salvador, Centre Amèrica).

Núm. 5, Juliol de 1899.

IL ROSARIO E LA NUOVA POMPEI. VALLE DI POMPEI.

Núms. de Juny a Agost de 1899.

BULLETIN DE LA SOCIÉTÉ DE GÉOGRAPHIE DE LILLE.

Núms. 6 y 7. Pot llegirse un interessant estudi sobre la situació militar de les potencies europees en l'Extrem Orient en 1898. Com a suplement del n.º 7 (Juliol) la societat publica'l catàlech de la biblioteca.

REVUE DE PYRÉNÉES. TOULOUSE.

El núm. de Maig-Agost, que té unes trescentes planes, està tot ell dedicat al Congrés de les *Sociétés Savantes*, que va tenir lloch darrerament a Tolosa, sent la primera vegada, desde l'institució en 1861, que's verifica fóra de París.

En el núm. de Setembre-October llegeixis: *L'Espanya d'avuy*, per G. Desdevises du Dezert; la continuació d'un estudi sobre Cyprien d'Espourrin, poeta bearnès del segle XVIII, per Maurici Gay, y la del treball d'E. Connat sobre la Revolució a Tolosa y en el departament de l'alta Garona.

BOLETÍN DE LA REAL ACADEMIA DE CIENCIAS Y ARTES DE BARCELONA.

Núm. 23, Janer de 1889.

Conté la ressenya dels treballs de l'Academia durant l'any de 1897 a 1898, pel secretari general perpetu Artur Boñill y Poch. El folletí de *Memorias* en conté dugues: la XX, que és del

malaguanyat Francisco Miquel y Badia sobre *La impresión ó estampado en el tejido*; la XXI, d'Artur Bofill y Poch, *Indicaciones sobre algunos fósiles de la caliza basta blanca, de Muro, Isla de Mallorca*.

BULLETIN PYRÉNÉEN. *Publié avec le Concours de la Section de Pau et de la Section Basque du Club Alpin français, de la Société des excursionistes du Béarn et de la Société des Touristes Ossalois. Pau.*

Núm. 15, terç trimestre. Setembre de 1899.

Le pic du Midi de Bigorre, Au Bat-Laeteuse, Promenade dans les vallées d'Ahesca et du Roncal.

NOVES

Ab motiu de l'inauguració d'una casa-refugi construïda pel *Club Alpin Français* al Canigó, aquesta societat ha tingut sa reunió anyal als Pireneus Orientals, y va invitar molt especialment a la nostra Associació.

A pesar de que l'invitació se rebé en temporada de vacances, per lo qual no pogueren tenirne esment molts que hi haurien acudit, lo nostre President pogué assistirhi, essent galantment obsequiat y distingit, y fentse ab tal motiu moltes demostracions de simpatia entre les dugues societats

Creyem que'n donarà compte en una de les pròximes vetlles; més per això adelantem la noticia de que les festes foren esplèndides y que hi regnà la més cordial expansió.

— La *Crònica del Centre* corresponent al corrent mes d'Octubre s'insertarà en el nombre vinent del BUTLLETÍ, que sortirà a primers de Novembre.

LO CENTRE EXCURSIONISTA DE CATALUNYA sols se declara responsable de lo contingut en la *Secció Oficial* del seu BUTLLETÍ, deixant íntegra als respectius autors la responsabilitat dels treballs firmats.